

Teret moralnih i političkih obaveza

PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

„The horror! The horror!“

-JOSEPH KONRAD, *The Heart of Darkness*

Prvi spor koji je izbio odmah posle izbora, 2000. godine, bio je oko smene vrha službi bezbednosti. Potom oko saradnje sa Haškim tribunalom. I konačno oko nacionalne strategije, koji je prekinut ubistvom predsednika vlade, Zorana Đinđića. Od tada do sada, motivi ovoga atentata nisu rasvetljeni, a politička se strategija tek sada, možda, nalazi pred definitivnom promenom. Dok izgradnja državnih ustanova i obračun sa organizovanim kriminalom tek predstoji.

Zašto ovaj atentat nije adekvatno motivisan? Obično je problem naći izvršioce kad nije poznat motiv. Neobično je da se znaju počinioци zločina i da su oni osuđeni, a da se ne zna zašto su ubili, ni manje ni više, nego predsednika vlade. Kako je cilj i bio da se eliminiše predsednik vlade, motivacija mora da bude, ako ne isključivo, onda pretežno, politička. Kako je moguće da se ne zna tačno koji je bio politički cilj ubistva predsednika vlade? I da to nije bilo predmet istrage i ishod sudskog procesa?

Jedna mogućnost jeste da je motivacija očigledna, pa je nije neophodno posebno utvrđivati. Budući da su atentatori radili za državu, jasno je da je reč o nekoj vrsti političke zavere. Čiji je, naravno, cilj da se promene ljudi na vlasti i politika vlade. Ne bi znači trebalo da je teško da se utvrde svi detalji i svi učesnici ove zavere. Opet, moguće je da to nije učinjeno naprosto zato što je i to zapravo opšte poznato. Ne znamo ko je koliko upetljan, ali nije tajna ko su, u jednoj ili drugoj ulozi, zaverenici. Za pretpostaviti je da oni nisu svi neposredno komunicirali, a i da je neki stepen razumevanja bio uspostavljen prećutno. Uostalom, ponašanje okrivljenih i potom osuđenih ukazuje na takav tip koordinacije među zaverenicima. To, međutim, ne znači da se sve veze, političke i kriminalne, ove zavere ne

mogu razotkriti. Jer, ipak, da bi ubistvo dovelo do željenog cilja, potrebno je da svima bude poznato sve, od toga ko će šta da uradi, do toga ko će kako da reaguje - potrebno je da bude poznato bar u načelu. To, opet, znači da je sve to dostupno i istražiteljima i sudskim vlastima, ako žele da razotkriju i zaveru i zaverenike, pa tako i njihove motive, dakle šta je motivisalo ovaj atentat.

Zapravo bi bilo nezadovoljavajuće da se formira sud o izvršiocima atentata, ako nije poznat njihov motiv, dakle, zašto i sa kojim ciljem su izvršili zločin? Tu bi mogao biti i drugi razlog što se politička motivacija nije istraživala - jer je bilo jasno do čega bi to istraživanje dovelo. Ukoliko je tome tako, onda je reč ne toliko o nespremnosti da se istraži politička pozadina i motivacija ubistva predsednika vlade, već o postupku zataškavanja u kome učestvuju i istražni i sudski organi. Ovo je neizbežan zaključak, kojim se opet nameće novo pitanje: zašto ne postoji pritisak javnosti da se ne samo utvrdi motiv za ovaj politički atentat, već i da se razjasne razlozi zataškavanja? Jer bi trebalo da je u nedvosmislenom javnom interesu da se utvrdi da li, zašto i koga ovo neotkrivanje motiva i zataškavanja političke pozadine štiti? Pritiska, međutim, nema i neka se posebna zabrinutost zbog toga ne može videti.

Razlog za to, opet, može biti to da je sve što se tiče zavere, njene političke motivacije i sastava zaverenika i onako javnosti poznato. Ukoliko je tako, to bi značilo da javnost ne želi da zna ono što joj je poznato. To je, naravno, saučesništvo u prikrivanju istine, dakle u zataškavanju zločina. Jer je istina svima poznata, a neprijatna je. Ta je neprijatnost moralna. Svi koji učestvuju u tom zataškavanju onoga što je, na jedan ili drugi način, svima poznato, to čine da bi izbegli moralnu odgovornost. Jer bi bilo neminovno da se sudski i politički dela. To je neminovnost moralnog imperativa. Ovako, neznanjem, odnosno privatnim znanjem, može se potisnuti obaveza da se dela u saglasnosti sa onim što je poznato, što je predmet javnog saznanja.

Kako je ta zavera ćutanja moguća? Strepi se ne samo od toga što bi se saznalo o ovom ubistvu, mada se istina zapravo zna. Ali, uz to, preči i suočavanje sa zločinačkim sistemom, sa istinom, koju takođe svi znaju, da je zemlja, da je država bila zasnovana na zločinu. I da je uživala veliku, često neograničenu podršku. Tako da je politička motivacija ubistva predsednika vlade zapravo primer zločinačke političke

motivacije državnih vlasti, kojima nije nedostajala podrška, politička, ali i ideološka.

To je potrebno posmatrati u kontekstu podrške nacionalnom programu, od koga se nije htelo odustati ni po cenu zataškavanja atentata na predsednika vlade. Nudila su se objašnjenja atentata, u koja je malo verovatno da su verovali i njihovi autori, budući da su atentatori poznati. Recimo, sugestija da je Đinđić ubijen zato što je rešio da se vrati nacionalnom programu koga je bio napustio i da zauzme čvrst stav kada je reč o Kosovo, podrazumeva da se ubice ne znaju. Jer su ovi koji su okrivljeni i osuđeni radili upravo za tu nacionalnu stvar. Zapravo je neprijatno bilo i ostalo slušati kako ljudi koji svakako znaju sve što znaju i svi drugi, ako ne i više, o ubistvu, izvršiocima, i o političkoj pozadini čitave afere, neprijatno je dakle čitati kako nagoveštavaju da je Đinđić ubijen upravo kad je hteo da se vrati nacionalnom programu očuvanja suvereniteta nad Kosovom. Da li su zaverenici računali sa padom popularnosti Đinđića u nekim stranim krugovima zbog njegovog nezadovoljstva njihovim ponašanjem, to je svakako nešto što bi valjalo znati. Kao uostalom i sve druge okolnosti sa kojima su računali, uključujući i međunarodnu reakciju. Ceneći, međutim, po reakciji koja je usledila, veoma je verovatno da su se preračunali.

Zapravo, kada se govori o kontekstu, tu je verovatno najvažnija činjenica priprema susreta na vrhu predstavnika Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana koji se pripremao za jun 2003, kada je i održan. Ključan cilj je bio da se obezbedi što je moguće čvršća obaveza Evropske unije da će primiti u članstvo sve balkanske zemlje. U tome su od posebnog značaja bili nerešeni konstitucionalni i teritorijalni problemi, među koje je svakako spadalo i pitanje statusa Kosova. Od Srbije se očekivalo da jasno iznese koje tačno interese ima na Kosovu, jer se inače nije mogao suzbiti skepticizam sa kojim su neke zemlje prilazile čitavom tom programu integracije Balkana u Evropsku uniju. Bilo je jasno da je potrebno pokrenuti proces rešavanja statusa Kosova, kako bi se promenila dinamika političkih kretanja na Balkanu i odnosa cele regije prema Evropskoj uniji. U tom je kontekstu bilo sasvim razumljivo da je Đinđić težio da pitanje Kosova stavi na dnevni red, kako bi se povećao ulog i same Evropske unije, ali i drugih međunarodnih činilaca u balkanskom raspletu. Može se raspravljati o tom njegovom pristupu, ali to je relevantan kontekst za povećano interesovanje za status Kosova, i za nezadovoljstvo sa veoma

skeptičnim stavom prema integraciji preostalih balkanskih zemalja u Evropsku uniju. U mesecima i nedeljama pre samog atentata, uopšte nije bilo izvesno da će Evropska unija biti spremna da se obaveže na to da će prihvatiti sve balkanske zemlje kao buduće članice. I zapravo, ono što je postignuto u Solunu je bilo neka vrsta uslovne obaveze, koja se potom pretvorila, političkom interpretacijom u potpunu obavezu i u prihvatanje prava balkanskih zemalja na članstvo u Evropskoj uniji.

Politika koja je vođena posle ubistva Đinđića, i posle održanih izbora je obezbedila kontinuitet sa strategijom ostvarivanja nacionalnih interesa koja je formulisana i sprovedena negde od druge polovine osamdesetih godina prošloga veka. Naravno, okolnosti su bile drugačije, zbog čega su i sredstva bila drukčija. Rezultati su, međutim, isti, što će reći, uglavnom veoma negativni i po zemlju i po građane. To je sve dobro poznato i ponavljanje nije potrebno. Ono što je ključno je razlika između hitnosti koju je Đinđić počeo da pokazuje početkom 2003. godine, sa politikom odugovlačenja koja je usledila. Pri tom nije samo izgubljeno deset godina, već su i nagomilane obaveze, moralne i političke, koje će opterećivati društvo i građane mnogo duže.

Ovde možda ima smisla vratiti se više od dve decenije unazad u vreme kad se krenulo stranputicom, uz masovnu podršku i neviđenu euforiju. Jedna je generacija preuzela odgovornost za to, neposredno ili posredno. Biral se između posvećenosti demokratiji i korišćenju svih sredstava da bi se ostvarili nacionalni interesi, možda sa većim uspehom nego bilo kad ranije. Bilo je neprijatno gledati kako ljudi odjednom otkrivaju prednosti sile i lukavstva i uopšte, upotrebe svih sredstava kako bi se ostvarili navodno poželjni nacionalni interesi. Razmena teritorija i humana preseljenja su samo ekstremni oblik opravdanja upotrebe nasilja i zločina svake vrste, kako bi se zaokružila nacionalna država.

U tom kontekstu bi trebalo posmatrati i početak i razvoj Đinđićeve političke karijere. Kraj, takođe, nije u neskladu sa tom političkom tragedijom. U ovom se času zemlja ponovo nalazi pred mogućim drugačijim raspletom, kome je, mislim da se može reći, Đinđić težio krajem 2002. i početkom 2003. godine. Ukoliko ovoga puta stvari krenu u boljem pravcu, možda će se smoci snage da se konačno rasvetli pozadina njegovog ubistva, a sa tim i čitava istorija politike zločina u poslednjih dvadesetak i nešto godina.